

*Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах комісією з філософсько-світоглядних дисциплін Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України .
Лист № 141/12-Г-250 від 02.07.2013
Інституту інноваційних технологій і змісту освіти.*

**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА КУРСУ ЗА ВИБОРОМ
«УРОКИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ»
для 8-го класу загальноосвітніх навчальних закладів
(1 година на тиждень, 35 годин)**

Пояснювальна записка

Завданнями Національної доктрини розвитку освіти у XXI столітті, Концепції екологічної освіти України передбачено формування екологічно доцільної поведінки школярів. Одним із шляхів реалізації цих завдань є включення у систему загальної середньої освіти курсу за вибором **«Уроки для сталого розвитку»**, що є складовою наскрізної системи шкільних предметів з освіти для сталого розвитку, які запроваджуються у загальноосвітніх навчальних закладах першого і другого ступенів.

Під сталим розвитком людства розуміють такий, що задовольняє його сучасні потреби, але не ставить під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольнити їхні потреби. У вирішенні цього завдання особливі надії покладаються на освіту. У березні 2005 року Україна стала однією з 55-ти країн, які підписали документ ООН «Стратегія освіти для сталого розвитку». Пропонований курс реалізує завдання освіти для сталого розвитку і забезпечує дотримання Україною відповідних міжнародних зобов'язань. Основна ідея «Уроків для сталого розвитку» полягає у реалізації у навчально-виховному процесі та житті учнів основних принципів сталого розвитку – забезпечення зрушень у їх звичках, поведінці та стилі повсякденного життя, спрямованих на раціональне ставлення до використання ресурсів планети й їх свідоме заощадження. Такий спосіб життя дітей і дорослих передбачає певні дії в домашньому господарстві, школі та місцевій громаді для:

- розумного споживання енергії та води;
- зменшення марних витрат сировини;
- зменшення викидання сміття;
- збільшення частки екологічних продуктів у щоденних покупках;
- зміцнення власного здоров'я тощо.

Основна ідея курсу полягає у реалізації у навчально-виховному процесі основних принципів сталого розвитку – забезпечення діалектичного взаємозв'язку між цінностями і поведінкою особистості; активності суб'єкта і поліпотребнісної мотивації до діяльності у відповідному напрямі; доступності завдань, що ставляться перед учнями; єдності змісту із повсякденним життям дітей. Він передбачає досягнення у звичках, поведінці та стилі повсякденного життя учнів змін, спрямованих на раціональне ставлення до використання ресурсів планети і їх свідоме заощадження. Курс спрямований на формування в учнів екологічно активної позиції, прагнення діяти для збереження довкілля і досягнення стабільного розвитку суспільства, позитивного сприйняття майбутнього.

Курс є складовою наскрізної системи шкільних предметів під назвою «Уроки для стійкого розвитку», що запроваджуються у загальноосвітніх навчальних закладах першого і другого ступенів.

Зміст і методика курсу розроблені у рамках міжнародного проекту «Освіта для стійкого розвитку в дії» української організації «Вчителі за демократію та партнерство» і шведської організації «Глобальний план дій» у партнерстві з Інститутом педагогіки НАПН України. Його методологічні засади ґрунтуються на поєднанні діяльнісного, особистісно орієнтованого підходів та ідей педагогіки «емпауермент», а саме:

- зміст навчання розроблено відповідно до актуальних і доступних для розуміння школярів початкової школи проблем ресурсозбереження і стабільної життєдіяльності;
- навчально-пізнавальний процес побудовано на засадах полісуб'єктної взаємодії та постійного зворотнього зв'язку;
- найважливішою складовою навчання є самостимулювання і мотивування учнів до висування ними особистісно і суспільно значущих цілей власної діяльності та їх реалізації, надання учням свободи вибору форм і способів цієї діяльності;
- навчально-пізнавальну діяльність учнів зосереджено на особистому ставленні і рішеннях учня щодо власного стилю життя і поведінки, які змінюються у контексті планетарних потреб людства;
- у побудові курсу передбачено системність та циклічну повторюваність у реалізації змісту, як у межах кожної теми, так і програми в цілому;
- як на уроках, так і у позаурочний час передбачається системна організація активної пошуково-дослідницької діяльності школярів;
- характерною особливістю змісту є міждисциплінарність, пов'язана із глобальністю і всебічністю стійкого розвитку як явища.

Мета курсу – сприяти забезпеченню стійкого розвитку особистості учня, його родини, громади, країни та всього людства через зміну власної поведінки та способу життя.

Завданнями курсу є створення умов для:

- засвоєння учнями знань про стійкий розвиток та шляхи його досягнення для свідомого вибору способу власного життя;
- усвідомлення учнями необхідності збереження глобальної рівноваги та причетності кожного до проблем навколишнього середовища та життя суспільства;
- організація дій учнів і вироблення моделей поведінки, що відповідають потребам стійкого розвитку;
- формування у них ставлення до проблем стійкого розвитку як особистісно важливих, пов'язаних із власною системою цінностей, а також бажання діяти у цьому напрямі.

Навчальний курс стосується способу життя учня у сфері повсякденного використання ресурсів (енергії, води, здоров'я, рослин, стосунків з іншими людьми, покупок та відходів).

Тому його головною особливістю є взаємозв'язок між уроком і життям учня та його родини.

На уроках учні лише отримують інформацію, необхідну для діяльності вдома, та обговорюють набутий ними практичний досвід. Однаково важливими є як урочна, так і позаурочна складові навчальної роботи. Досвід екологічних дій у домашньому господарстві інколи переноситься до школи, на пришкольну територію.

Курс викладається з використанням навчально-методичного комплексу, що складається із однойменного посібника для учнів та методичного посібника для вчителів.

Структура та зміст програми

Курс розрахований на 35 годин навчального часу. За цей час опрацьовується 7 основних навчальних тем, 2 вступні та заключна.

Зміст навчального матеріалу	Всього годин	Вимоги до навчальних досягнень учнів
Вступ Ознайомлення учнів із завданнями і структурою курсу. Тенденції сучасного розвитку	2	Учні /учениці можуть: розповідати про мету і зміст навчального курсу і про те, що очікується від нього/неї під час його

<p>людства. Поняття «сталий розвиток». Взаємозв'язок між способом життєдіяльності людини і сталим розвитком. Сподівання і побоювання щодо власного майбутнього. Можливі рішення і дії. Представлення якісного аудиту. Поняття екологічного сліду та способу його обрахунку. Зміст та особливості курсу. Наші основні ресурси – вода, повітря, енергія, земля (територія). Їх обмеженість і невідтворюваність. Вимірювання власного впливу на навколишнє середовище. Як проводити домашні аудиту. Створення екокоманд. Обов'язки та відповідальність кожного. Вибір теми. Планування діяльності.</p>		<p>вивчення; своїми словами визначати поняття сталий розвиток, екологічний слід, невідновлювані ресурси; пояснювати, які є екологічні проблеми своєї громади та людства у цілому, як вони пов'язані із стилем життя людей; проводити дослідження власного стилю життя за допомогою аудиту.</p>
<p>Тема 1. Сміття Чому сміття – це проблема людства. Кількість сміття у власному домі. Як зменшити кількість сміття. Сортування сміття для подальшої переробки. Вторинне використання паперу. Компостування. Друге життя старих речей. Планування подальших дій і змін індивідуальної поведінки щодо використання та економії ресурсів</p>	4	<p>Учні /учениці можуть: пояснювати, чому сміття – це проблема людства, як пов'язана ця тема зі сталим розвитком, з власними уявленнями щодо майбутнього і способом життя людей; розповідати про проблеми, пов'язані з досліджуваною темою, на прикладі власного району (місця проживання); досліджувати кількість відходів у власній родині; планувати та виконувати дії, спрямовані на зменшення відходів у власній родині; працювати в малих групах проводити інтерв'ю, документування і розрахунки і оцінку екологічних й економічних витрат, пов'язаних з вибором способу життя; мотивувати себе й інших свідомо робити вибір життєвого стилю і змінювати поведінку.</p>
<p>Тема 2. Вода Скільки води потрібно людству для виживання? Чиста вода – джерело виживання. Скільки води витрачає твоя сім'я? Воду необхідно і можливо використовувати більш економно і ефективно: ідеї та практичні поради. Планування подальших дій і змін індивідуальної поведінки щодо використання водних ресурсів.</p>	4	<p>Учні /учениці можуть: пояснювати, чому вода – це найважливіший ресурс та як пов'язана ця тема зі сталим розвитком, з власними уявленнями щодо майбутнього; розповідати, які проблеми людства пов'язані з водою, які дії можна втілювати для збереження води; досліджувати витрати води у власній родині; планувати та реалізовувати дії із заощадження води у власному житті; висловлювати своє ставлення до питань збереження води.</p>
<p>Тема 3. Енергія Проблеми, пов'язані з традиційними джерелами енергії. Як виміряти використання енергії? Скільки енергії використовує твоя сім'я? З'ясування рівня енергоспоживання домашніх електроприладів, правил експлуатації електроприладів. Енергозберезувальний спосіб життя. Планування подальших дій і змін індивідуальної поведінки щодо</p>	4	<p>Учні /учениці можуть: пояснювати, чому використання енергії пов'язано зі сталим розвитком та з нашими уявленнями щодо майбутнього і способом життя людей; розповідати про проблеми, пов'язані з досліджуваною темою, на прикладі власного району (місця проживання); досліджувати витрати енергії власної родини; планувати та виконувати дії, спрямовані на</p>

збереження й раціонального використання енергії.		заощадження енергії у власній родині; мотивувати себе та інших на збереження енергії
Тема 4. Стосунки Ти й твоє найближче оточення. Як ти взаємодієш з іншими людьми. Принципи ефективних стосунків. Конфлікти, їх причини та розв'язання. Добррозичливість – основа стосунків. Планування подальших дій і змін індивідуальної поведінки щодо стосунків з іншими людьми.	4	Учні /учениці можуть: пояснювати , чому стосунки з оточуючими – це важливо та як пов'язана ця тема зі сталим розвитком і з власними уявленнями щодо майбутнього; розповідати , які проблеми виникають під час спілкування з людьми, які дії можна втілювати, щоб покращувати свої стосунки з оточуючими в школі та вдома; досліджувати власні стосунки; планувати та реалізовувати дії із покращення відносин з людьми у власному житті; висловлювати своє ставлення стосунків з людьми та його значення для життя
Тема 5. Покупки Твій вибір покупок. Економія ресурсів. Переваги місцевих виробників. Екологічні аспекти упаковки. Життєвий цикл продукції. Чому ми обираємо екологічну продукцію.	4	Учні /учениці можуть: пояснювати , чому покупки – це важливо та як пов'язана ця тема зі сталим розвитком, з власними уявленнями щодо майбутнього; що купуємо? Дослідження споживацької поведінки твоєї сім'ї. Планування подальших дій щодо покупок і змін індивідуальної споживацької поведінки. розповідати , які проблеми виникають під час покупки товарів, які дії можна втілювати, щоб здійснювати покупки раціонально, кого називаємо мудрим покупцем; досліджувати покупки сім'ї, планувати та реалізовувати дії із розумних покупок у власному житті; висловлювати своє ставлення до питань збереження ресурсів під час купівлі товарів
Тема 6. Здоров'я Основи здорового харчування. Вегетаріанство. Рослинні продукти. Шумові, електромагнітні та інші навантаження та способи зменшення їх шкідливого впливу. Турбота про зір. Рухливість. Планування подальших дій і змін індивідуального способу життя	4	Учні /учениці можуть: пояснювати , чому здоров'я людей пов'язано зі сталим розвитком та з нашими уявленнями щодо майбутнього; розповідати про проблеми, пов'язані з досліджуваною темою, на прикладі власної сім'ї, району (місця проживання); досліджувати , наскільки здоровим є свій спосіб життя; планувати та виконувати дії, спрямовані на збереження свого здоров'я та своїх рідних; мотивувати себе та інших на здоровий спосіб життя
Тема 7. Рослини Рослини – наші друзі. Важливість для людини існування рослин. Рослини в місті. Рослини в твоїй оселі. Домашній сад, домашній город, «зелена аптека». План дій щодо розведення і збереження рослин.	4	Учні /учениці можуть: пояснювати , чому існування рослин навколо нас пов'язано зі сталим розвитком та з нашими уявленнями щодо майбутнього; розповідати про проблеми, пов'язані з досліджуваною темою, на прикладі власної сім'ї, району (місця проживання); досліджувати , наскільки власне життя пов'язано із рослинами; планувати та виконувати дії, спрямовані на збільшення рослин навколо нас; мотивувати себе та інших на збільшення рослин
Підсумки. Сталий розвиток - новий стиль мого життя Твій внесок у справу збереження ресурсів. Досяжні цілі. Оцінки і побажання	1	Учні /учениці можуть: розповідати про власні результати курсу чи про те, чи співпали вони з очікуваннями; оцінювати свої досягнення у зменшення

щодо свого майбутнього. Визначення бажаних змін у способі життя сім'ї та окремих її членів.		екологічного сліду; планувати подальші зміни у власному способі життя і поведінки
Резервний час	3	Використовується на власний розсуд вчителя для екскурсій чи здійснення проєктів, масових заходів, спрямованих на сталий розвиток

Особливості організації навчання

Заняття з курсу доцільно проводити раз на тиждень протягом навчального року. Курс «Уроки для сталого розвитку» має усталену структуру: вступна частина (2 уроки); тематичні блоки (по 4 уроки-зустрічі у кожному); заключна частина (урок - свято). Курс починається двома **вступними** темами, що опановують на двох уроках, на яких учні ознайомлюються із його метою і завданнями, основними поняттями та способами роботи; отримують перші навички роботи в групах та проведення досліджень власних звичок і способу життя. Кожна з наступних **основних** тем курсу складається з чотирьох уроків-зустрічей, що мають свої особливості.

Перша зустріч – мотиваційно-організаційна. Її завдання – введення учнів в тему, формування у них стійкої мотивації для її вивчення. Для цього використовують різні способи і прийоми мотивування, насамперед кількісний і якісний аудит – спеціальну форму навчального дослідження учнів.

Друга зустріч – практична. На цьому уроці, працюючи у групах, учні ознайомлюються зі шляхами розв'язання поставленої на першому уроці проблеми, обирають дії щодо власного способу життя, які реалізуються у позаурочний час.

Третя зустріч – також практична і проходить у формі обговорення учнями власних досягнень і пошуків нових шляхів діяти. У процесі ознайомлення із станом проблеми у довірливості учні роблять висновки щодо правильності обраних дій, збагачують чуттєве й логічне пізнання дійсності та власний соціальний досвід.

Четверта зустріч – підсумкова за темою. Відбувається у формі підсумкової рефлексії учнів, може передбачати здійснення навчального проєкту. Учні об'єднуються у групи для виготовлення творчого продукту з метою ознайомлення громадськості з результатами своєї діяльності, популяризації екологічно свідомих звичок і стилю життя.

Курс закінчується **заключною** темою «Новий стиль мого життя», під час якої учні узагальнюють набутий досвід діяльності у грі, складають обіцянки, демонструють батькам, учням інших класів та представникам громади свої досягнення.

Виходячи з того, що навчальний курс є елективним, тут можливі нетрадиційні способи оцінювання учнів, орієнтовані на прояви змін у ставленнях та поведінці учнів. Критеріями для словесного оцінювання вчителем є вимоги до навчальних досягнень учнів, подані у правій колонці таблиці. Оцінювання здійснюється також за допомогою оцінних суджень самих учнів відповідно до змін у результатах аудитів з використання ними та їх родинними природних ресурсів і таблиць самооцінювання.

Учитель також може оцінювати учнів, виходячи з їхньої активності на заняттях, залученості до дій на користь довкілля у школі та місцевій громаді, а також активності у домашньому господарстві – проведення дворазового (з інтервалом щонайменше трьох місяців) аудитів уживання ресурсів у домашньому господарстві і занесення відомостей до спеціальних бланків вимірювання відходів, вживання води та енергії.

Методи та прийоми навчання, застосовані в цьому курсі:

- дискусії та обговорення;
- розв'язання проблем;
- мозковий штурм;
- робота в групах;
- інтерв'ю;
- анкети;
- аналіз аргументів „за” і „проти”;
- навчальні ігри;

- робота на місцевості (екскурсії, візити до органів влади тощо);
- портфоліо та виставки.

Вивчення курсу здійснюється за навчальним посібником для учнів 8-х класів «Уроки для сталого розвитку» (авт. Пометун О.І., Сущенко І.М., Л.М.Пилипчатіна) та за допомогою методичного посібника для вчителів.

Автори: Пометун О.І., д.пед.н., професор, зав. лабораторії суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки АПН України; Пилипчатіна Л.М. зам. директора з науково-методичної роботи НВК «Харківський колегіум», Сущенко І.М. виконавчий директор організації «Вчителі за демократію та партнерство».